# DAVLAT VA DIN AJRATILGANLIGI: HUQUQIY ASOSLARI VA IJTIMOIY AHAMIYATI

**Abdullayev Muhammadyaxyo**
**Baxodirov Oybek**
Namangan davlat universiteti
Yuridik fakulteti 1-bosqich talabalari
Ilmiy rahbar: **Po‘latov Otabek**
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20269740

**ANNOTATSIYA**

Mazkur maqolada davlat va din ajratilganligi prinsipining mazmuni, konstitutsiyaviyhuquqiy asoslari hamda jamiyat barqarorligini ta’minlashdagi o‘rni tahlil qilingan. Unda dunyoviy davlat tushunchasi dinga qarshi siyosat emas, balki fuqarolarning vijdon erkinligi, diniy e’tiqodi yoki hech qaysi dinga e’tiqod qilmaslik huquqini teng kafolatlaydigan huquqiy mexanizm sifatida yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi Qonun hamda xalqaro huquq normalari asosida diniy tashkilotlar va davlat organlarining o‘zaro aralashmaslik tamoyili ko‘rib chiqilgan.

**Kalit so‘zlar:** dunyoviy davlat, davlat va din ajratilganligi, vijdon erkinligi, diniy tashkilotlar, konfessiyalararo totuvlik, huquqiy madaniyat, diniy bag‘rikenglik, Konstitutsiya, fuqarolik jamiyati, ta’lim tizimi, huquqiy kafolatlar.

**АННОТАЦИЯ**

В данной статье анализируются содержание принципа отделения государства и религии, его конституционно-правовые основы, а также значение для обеспечения общественной стабильности. Светский характер государства рассматривается не как антирелигиозная политика, а как правовой механизм, равным образом гарантирующий свободу совести, право исповедовать любую религию либо не исповедовать никакой религии. На основе Конституции Республики Узбекистан, Закона “О свободе совести и религиозных организациях” и международно-правовых норм раскрывается принцип невмешательства государственных органов и религиозных организаций в деятельность друг друга. Особое внимание уделяется гарантиям свободы деятельности религиозных организаций, поддержанию межконфессионального согласия, светскому характеру системы образования и формированию культуры религиозной толерантности среди молодежи.

**Ключевые слова:** светское государство, отделение государства и религии, свобода совести, религиозные организации, межконфессиональное согласие, правовая культура, религиозная толерантность, Конституция, гражданское общество, система образования, правовые гарантии.

**ABSTRACT**

This article analyzes the content of the principle of separation of state and religion, its constitutional and legal foundations, and its role in ensuring social stability. The secular nature of the state is interpreted not as an anti-religious policy, but as a legal mechanism that equally guarantees freedom of conscience, the right to profess any religion, or the right not to profess any religion. Based on the Constitution of the Republic of Uzbekistan, the Law “On Freedom of Conscience and Religious Organizations,” and international legal standards, the article examines the principle of non-interference between state bodies and religious organizations. It also highlights guarantees for the free activity of religious organizations, interfaith harmony, the secular character of the education system, and the formation of religious tolerance among youth.

**Keywords:** secular state, separation of state and religion, freedom of conscience, religious organizations, interfaith harmony, legal culture, religious tolerance, Constitution, civil society, education system, legal guarantees.

Davlat va din munosabatlari har qanday jamiyatning siyosiy-huquqiy tuzilishi, fuqarolik jamiyati institutlari va inson huquqlari kafolatlari bilan bevosita bog‘liq murakkab masalalardan biridir. Tarixiy

taraqqiyot shuni ko‘rsatadiki, din jamiyat ma’naviy hayotida muhim o‘rin tutgan bo‘lsa-da, davlat hokimiyatining diniy aqidalar asosida yuritilishi yoki ma’lum bir e’tiqodning boshqa e’tiqodlardan ustun qo‘yilishi inson huquqlari, fikrlar xilma-xilligi va ijtimoiy barqarorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli zamonaviy demokratik davlatlarda davlat va dinning ajratilganligi prinsipi fuqarolarning vijdon erkinligini ta’minlovchi asosiy huquqiy kafolatlardan biri sifatida qaraladi.

Dunyoviy davlat tushunchasi ayrim hollarda noto‘g‘ri talqin qilinadi. Aslida dunyoviylik dinni inkor etish yoki diniy qadriyatlarni jamiyat hayotidan siqib chiqarish degani emas. Dunyoviy davlatning mazmuni shundan iboratki, davlat biror dinni rasmiy davlat dini sifatida belgilamaydi, biror konfessiyaga boshqa diniy tashkilotlarga nisbatan imtiyoz bermaydi va fuqarolarning dinga munosabatiga qarab huquqiy maqomini farqlamaydi. Bunday yondashuv diniy e’tiqodli fuqarolarni ham, hech qaysi dinga e’tiqod qilmaydigan fuqarolarni ham teng huquqli shaxs sifatida himoya qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida davlat va din munosabatlarining asosiy huquqiy poydevori Konstitutsiyada mustahkamlangan. Konstitutsiyaning 35-moddasiga muvofiq, hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi, har kim xohlagan dinga e’tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e’tiqod qilmaslik huquqiga ega, diniy qarashlarni majburan singdirishga yo‘l qo‘yilmaydi . Mazkur norma shaxsning ichki e’tiqodi, dunyoqarashi va diniy tanloviga davlat yoki boshqa shaxslar tomonidan majburiy ta’sir o‘tkazilmasligini anglatadi. Shu jihatdan vijdon erkinligi insonning shaxsiy erkinligi, qadr-qimmati va daxlsizligining tarkibiy qismi hisoblanadi.Konstitutsiyaning 75-moddasida esa diniy tashkilotlar davlatdan ajratilganligi, ular qonun oldida tengligi hamda davlat diniy tashkilotlarning faoliyatiga aralashmasligi belgilangan [1].

Ushbu qoida davlat organlari diniy tashkilotlarning ichki diniy masalalariga aralashmasligi, diniy tashkilotlar esa davlat vazifalarini bajaruvchi subyektga aylanmasligi kerakligini ifodalaydi. Mazkur prinsipning huquqiy ahamiyati shundaki, u davlat boshqaruvining umumfuqaroviy, qonuniy va betaraf xususiyatini saqlab qoladi. “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunining 7-moddasida O‘zbekiston Respublikasida din davlatdan ajratilgani, diniy tashkilotlar va davlat organlarining faoliyati o‘zaro aralashmaslik asosida amalga oshirilishi qayd etilgan . Shu bilan birga, davlat turli dinlarga e’tiqod qiladigan hamda e’tiqod qilmaydigan fuqarolar o‘rtasida o‘zaro murosa va hurmat qaror topishiga ko‘maklashadi, diniy aqidaparastlik, ekstremizm va konfessiyalararo adovatni avj oldirishga qaratilgan harakatlarga yo‘l qo‘ymaydi. Demak, davlatning dindan ajratilganligi uning diniy sohaga mutlaqo befarqligini emas, balki diniy erkinlik va jamoat xavfsizligini qonuniy muvozanatda ta’minlashini bildiradi. Mazkur prinsipning yana bir muhim tomoni ta’lim tizimida namoyon bo‘ladi. Qonunning 8-moddasida O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimi dindan ajratilgani hamda ta’lim tizimining o‘quv dasturlariga diniy fanlar kiritilishiga, diniy ta’lim muassasalari bundan mustasno, yo‘l qo‘yilmasligi belgilangan [2].

Bu norma umumiy va professional ta’limning dunyoviy, ilmiy va barcha fuqarolar uchun teng asosda tashkil etilishini kafolatlaydi. Bunday yondashuv o‘quvchi va talabalarning diniy qarashlaridan qat’i nazar teng ta’lim olish huquqini ta’minlaydi. Davlat va din ajratilganligining ijtimoiy ahamiyati, avvalo, jamiyatda diniy bag‘rikenglikni mustahkamlashda ko‘rinadi. O‘zbekiston ko‘p millatli va ko‘p konfessiyali davlat bo‘lib, turli diniy an’analar vakillarining tinch-totuv yashashi ijtimoiy barqarorlikning muhim shartidir. Agar davlat faqat bitta din yoki konfessiyani ustun qo‘ysa, bu boshqa e’tiqod vakillarida huquqiy tengsizlik hissini keltirib chiqarishi mumkin. Dunyoviy davlat modeli esa barcha fuqarolarni yagona konstitutsiyaviy maqom asosida birlashtiradi.

Masalan, ta’lim muassasasida turli diniy qarashlarga ega talabalar tahsil olayotgan sharoitda ma’muriyatning biror diniy qarashni majburiy targ‘ib qilishi yoki aksincha, shaxsning qonuniy diniy e’tiqodini asossiz kamsitishi nizoli vaziyat keltirib chiqarishi mumkin. Dunyoviy yondashuv bunday holatlarning oldini oladi: ta’lim muassasasi diniy bahs maydoniga emas, ilm olish, kasbiy tayyorgarlik va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirish makoniga aylanishi lozim. Shu orqali har bir talaba o‘z e’tiqodini shaxsiy huquq sifatida saqlagan holda umumiy ta’lim standartlari asosida tahsil oladi. Davlat va din ajratilganligi prinsipining yana bir vazifasi diniy e’tiqoddan siyosiy kurash vositasi sifatida foydalanishning oldini olishdir. Diniy g‘oyalarning siyosiy hokimiyat uchun kurash vositasiga aylanishi

jamiyatda bo‘linish, keskinlik va murosasizlikni kuchaytirishi mumkin. Shu sababli qonunchilik diniy ruhdagi siyosiy partiyalar tashkil etilishi va diniy tashkilotlarning siyosiy maqsadlarni ko‘zlovchi faoliyatda ishtirok etishini cheklaydi . Bu cheklov vijdon erkinligini inkor etmaydi, balki diniy tuyg‘ulardan siyosiy manipulyatsiya vositasi sifatida foydalanilishining oldini oladi. Xalqaro huquq normalari ham vijdon erkinligi va diniy e’tiqod erkinligini insonning asosiy huquqlaridan biri sifatida tan oladi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 18-moddasida har bir inson fikr, vijdon va din erkinligi huquqiga ega ekani belgilangan [3].

Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktning 18-moddasida esa hech kim o‘z tanlagan dini yoki e’tiqodiga ega bo‘lish erkinligini cheklovchi majburlashga duchor qilinmasligi lozimligi ko‘rsatilgan. O‘zbekiston qonunchiligidagi vijdon erkinligi va davlat-din ajratilganligi prinsiplari mazkur xalqaro standartlar bilan mazmunan uyg‘undir[4]

Shu bilan birga, vijdon erkinligi mutlaq va cheklanmaydigan huquq sifatida tushunilmasligi kerak. Konstitutsiyaviy-huquqiy yondashuvga ko‘ra, inson o‘z huquq va erkinliklarini amalga oshirishda boshqa shaxslarning huquqlari, jamiyat va davlatning qonuniy manfaatlariga putur yetkazmasligi shart. Diniy marosimlar, targ‘ibot yoki diniy tashkilotlar faoliyati jamoat tartibi, fuqarolarning sog‘lig‘i, axloqi, xavfsizligi va boshqa shaxslarning huquqlariga zarar yetkazmasligi lozim. Aynan shu muvozanat dunyoviy davlat modelining amaliy mazmunini tashkil etadi.

Yoshlar tarbiyasida davlat va din ajratilganligi prinsipini to‘g‘ri tushuntirish alohida ahamiyatga ega. Bugungi axborot makonida ayrim radikal yoki manipulyativ qarashlar diniy shiorlar orqali yoshlar ongiga ta’sir o‘tkazishga urinishi mumkin. Bunday sharoitda yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirish, ularga vijdon erkinligi, diniy bag‘rikenglik, qonun ustuvorligi va dunyoviy davlat tamoyillarini sodda va hayotiy misollar orqali tushuntirish zarur. Bu nafaqat huquqbuzarliklarning oldini oladi, balki yoshlarning mustaqil fikrlash qobiliyatini ham kuchaytiradi.

Mahalla, oila va ta’lim muassasalari mazkur masalada muhim ijtimoiy institutlar hisoblanadi. Oila farzandda dastlabki axloqiy qarashlarni shakllantiradi, ta’lim muassasasi esa huquqiy va ilmiy dunyoqarashni rivojlantiradi. Mahalla esa turli yoshdagi, turli qarashdagi fuqarolar o‘rtasida muloqot, murosa va ijtimoiy hamjihatlikni ta’minlaydigan muhitdir. Ushbu institutlar hamkorlikda ishlaganda diniy bag‘rikenglik, millatlararo totuvlik va fuqarolik mas’uliyati mustahkamlanadi.

Amaliyotda davlat va din ajratilganligi prinsipini mustahkamlash uchun bir necha yo‘nalishlar muhimdir. Birinchidan, fuqarolar orasida dunyoviylikning mazmuni to‘g‘risida aniq tushuntirish ishlari olib borilishi lozim. Ikkinchidan, ta’lim muassasalarida vijdon erkinligi va diniy bag‘rikenglik bo‘yicha huquqiyma’rifiy mashg‘ulotlarni kuchaytirish kerak. Uchinchidan, ijtimoiy tarmoqlarda diniy murosasizlik, ekstremistik g‘oyalar va boshqa konfessiyalarni kamsituvchi kontentlarga nisbatan huquqiy va ma’rifiy javob mexanizmlarini takomillashtirish zarur. To‘rtinchidan, diniy tashkilotlar bilan davlat organlari o‘rtasidagi muloqot qonuniylik, ochiqlik va o‘zaro aralashmaslik mezonlari asosida olib borilishi kerak.

Shuningdek, davlatning diniy tashkilotlar faoliyatiga aralashmasligi ularni huquqiy nazoratdan butunlay ozod qiladi degani emas. Har qanday tashkilot singari diniy tashkilotlar ham qonun doirasida faoliyat yuritishi, ro‘yxatdan o‘tish, moliyaviy shaffoflik, jamoat xavfsizligi va fuqarolarning huquqlarini hurmat qilish talablariga rioya etishi lozim. Davlatning vazifasi diniy e’tiqod mazmunini belgilash emas, balki qonuniy tartib, tenglik va inson huquqlari kafolatlariga rioya etilishini ta’minlashdir[5].

Xulosa qilib aytganda, davlat va din ajratilganligi O‘zbekiston Respublikasining demokratik, huquqiy va dunyoviy davlat sifatidagi konstitutsiyaviy taraqqiyotida muhim prinsip hisoblanadi. Bu prinsip bir tomondan davlat hokimiyatining diniy tashkilotlardan mustaqilligini, ikkinchi tomondan esa diniy tashkilotlarning qonun doirasidagi faoliyat erkinligini kafolatlaydi. Eng muhimi, u fuqarolarning dinga e’tiqod qilish yoki qilmaslik huquqini teng himoya qiladi. Shu bois mazkur prinsipni jamiyat ongiga to‘g‘ri singdirish, yoshlar orasida huquqiy madaniyat va diniy bag‘rikenglikni kuchaytirish, ta’lim tizimining dunyoviy va ilmiy xususiyatini saqlash hamda qonun ustuvorligini ta’minlash davlat va jamiyat oldidagi dolzarb vazifalardan biridir.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel. Lex.uz milliy qonunchilik bazasi.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi O‘RQ-699-son Qonuni. 2021-yil 5-iyul. Lex.uz milliy qonunchilik bazasi.
3. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1948yil 10-dekabrda qabul qilingan, 18-modda.
4. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt. 1966-yil 16-dekabr, 18-modda.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. 2016-yil 14-sentabr.